

УДК 94(73:510)

«ХОЛОДНА ВІЙНА»: США-СРСР-КИТАЙ (З ПОЗИЦІЇ СЬОГОДЕННЯ)

ІВАНОВ О.В.,
здобувач
кафедри соціально-
гуманітарних
дисциплін,
Міжнародний
класичний
університет
імені Пилипа
Орлика

Автор, розглядаючи термінологію та концептуальні засади «холодної війни», аналізує фултонівську промову У.Черчілля, практичні дії урядів США, Великої Британії, Радянського Союзу, Китаю; переконує, посилаючись на дослідження американських, російських, українських науковців, у необхідності неупередженого, об'єктивного, позбавленого політичних уподобань, підходу до складного й протирічного періоду 1945-х – 1990-х років.

Ключові слова: «холодна війна», СРСР, США, Китай, Черчилль, конфронтація, сталінізм.

Про політику «холодної війни», як і про цей період у новітній історії, написана величезна кількість досліджень. Серед вагомих науковців – істориків, міжнародників, політологів варто назвати такі прізвища як Тіхвінський С.Л., Добринін А.Ф., Капіца М.С., Хазанов А.М., Нарочницька Н.О., Волков Ф.Д., Трухановський В.Г., Бондаревський Г.Л. (Росія); Бжезінський З., Кіссінджер Г., Бенсон Л., Хеллман Дж., Шнайдер П.(США); Камінський Є.Є., Гончар Б.М., Юрченко С.В., Шергін С.О., Франчук Н.С., Козицький А.М., Магда Є.В.(Україна).

Мета статті – висловити власну, історично – об'єктивну, неупереджену думку відносно «холодної війни». **Новітність й актуальність** полягають у спробі автора відійти від загальноприйнятих норм і шаблонів історичної науки радянської доби післявоєнного періоду (1945-1980-ті рр.), розібратися і проаналізувати, в межах обсягу публікації, наприклад, в «ідеологічному маніфесті холодної війни» [1, с. 120] –

промові У. Черчілля у Фултоні; як і в концептуальних засадах самого терміну, який фактично є синонімом слова «конфронтація».

У «Радянському енциклопедичному словнику» написано: «Холодна війна», термін, який означає ворожий політичний курс, що уряди західних країн почали проводити відносно СРСР та інших соціалістичних держав по закінченні Другої світової війни» [2, с. 1469].

Це ж поняття підтверджує й «Дипломатичний словник» з різницею лише в тому, що «термін використовується стосовно політики США та інших імперіалістичних держав щодо соціалістичних країн, й в першу чергу СРСР, після другої світової війни, головним чином з кінця 40-х до 60-х років. Відкритим проголошенням «холодної війни» прийнято вважати промову У. Черчілля 5. III. 1946 у Фултоні (США), в якій він закликав створити англійсько-американський військовий союз для боротьби зі «східним комунізмом»» [3, с. 536-537].

Проаналізуємо виступ Черчілля під назвою «Мускули світу», який на той час вже залишив посаду прем'єр - міністра. У промові видатного політика ХХ століття можна відокремити декілька принципових моментів. **Перший.** США «знаходяться на верхівці могутності, є найміцнішою державою у світі; й це варто розцінювати як випробувальний момент для американської демократії, бо перевага в силі означає велику відповідальність перед майбутнім». **Другий.** «Генеральна стратегічна концепція» (для США й Великої Британії – О.І.) полягає у «забезпеченні безпеки й добробуту, свободи і процвітання всіх чоловіків та всіх жінок в усіх домах й в усіх сім'ях на всій землі». **Третій.** Щоб мільйони людей відчували себе в безпеці, вони «повинні бути захищеними від двох жаклих мародерів – війни та тиранії. Ми... спостерігаємо величезні руйнування Європи, та значної частини Азії». **Четвертий.** Концепція може бути реалізована за допомогою Організації Об'єднаних Націй, яка повинна стати «дійсним храмом миру». З чого почати? ООН «не зможе ефективно працювати, якщо не буде мати в своєму розпорядженні міжнародні збройні сили», формування яких необхідно починати «на достатньо скромній засаді...» **П'ятий.** Щодо тиранії. «Не наша справа... силоміць втручатися у внутрішні справи країн, з якими ми не воювали і котрі не можуть бути віднесеними до числа переможених, але... ми... повинні проголошувати великі принципи демократичних прав і свобод людини... (по-перше, громадяни якої-за-

вгодно держави мають право обирати уряд своєї країни та змінювати характер або форму правління; по-друге..., повинна панувати свобода слова й думки; по-третє, суди повинні бути незалежними від виконавчої влади та вільні від впливу будь-яких партій)». **Шостий.** «Якщо буде подолана небезпека війни та тиранії..., то розвиток науки і міжнародного співробітництва дозволить людству... досягти... стрімкого росту матеріального добробуту...» **Сьомий.** «Попередження нової війни та розвиток міцного співробітництва ...можливо... за особливих відносин між Великобританією... та Сполученими Штатами Америки. Ми, британці, уклали договір про співробітництво і взаємодопомогу терміном на 20 років з Радянською Росією. Нашою єдиною метою у таких договорах є саме взаємодопомога й співробітництво» [4, с. 464-475].

У московському виданні «Мускули світу» (2009 рік) мені не вдалося знайти тезу про залізну завісу, зате я зіткнувся з нею у київській збірці статей й документів «Черчілль» (2008 рік): «Простягнувшись через увесь континент від Штеттина на Балтійському морі і до Трієсту на Адріатичному морі, на Європу опустилася «залізна завіса». Столиці держав Центральної та Східної Європи... потрапили... у сферу радянського впливу» [5, с. 258].

Не можу пояснити причини різниці у виданнях, можливо, це справи редакційних колегій, зауважу лише наступне – чому протягом десятиріч у ровз'язанні «холодної війни» традиційно звинувачується виключно одна сторона – американська? А що Радянський Союз? Чи не було подій у Німеччині 1948 р. (англійський історик Н. Дейвіс взагалі переконаний, що «холодна війна» розпочалася 24 червня 1948 р. з блокування радянськими військами Берліну) [6, с. 1100]; Югославії 1948 р; Корейської війни 1950-1953 рр.[7, с. 127-131]; Угорщини й Польщі 1956 р; Карибської кризи 1962 р; розгрому «празької весни» 1968 року..?

Не збираюсь виправдовувати або «відбілювати» колишнього англійського прем'єра. Давайте говорити відверто, - хіба сьогодні (2015-2016 роки) ми – українці, в умовах військової агресії з боку Російської Федерації (що визнано Верховною Радою) не звертаємось за різноманітною допомогою до США, Великобританії, використовуючи для цього й трибуну ООН (як і бажання керівництва України запросити її миротворчі сили)? Хіба у сучасних умовах науковці-міжнародники не підіймали питання про особливі взаємини України зі США, Росією, Німеччиною, Великою Британією,

Францією..., але ми не називаємо ці дії «холодною війною» відносно будь-якої другої сторони.

Чому сьогодні всі разом забули про таке жахливе явище як «сталінізм» (чи це не тиранія, а «радянська особлива форма правління»)[8]? Відомий російський історик професор В.І. Дашичев на початку 1990-х рр. писав: «У Південно-Східній та Центральній Європі вирости свої «маленькі сталіни» у постаті чаушеску, хонеккерів, живкових, біляков..., які уявляли собою віджившу командно-бюрократичну систему. Так опинилися зв'язаними й «холодна війна», й конфронтація Схід-Захід, й розкол Європи, й небувала гонка озброєнь, й підтримка радянської економіки, й мілітаризація нашої країни. Такі сталінські наслідки у зовнішній політиці»[9, с. 244-245].

Продовжують діяти ці наслідки в сьогоденному часі? Думаю, так. Не хотілося б торкатися персоналій, як наприклад те, що дід теперішнього російського президента Спірідон Путін був одним з власних кухарів Сталіна [10, с. 4], але анексія Російською Федерацією Криму, кровопролитна війна на Донбасі, бомбардування Сирії, військовий конфлікт з Туреччиною...? Хіба це не наслідки імперських амбіцій? Й яка майбутня географічна амплітуда дій?

Невже вислів Черчилля «залізна завіса» повинен розглядатися безкомпромісно й виключно як «холодна війна», хоча, скоріше за все, мова переконливо йшла про оборонно-захисні дії як США, так і Англії. Щодо радянського впливу на країни Центральної та Східної Європи після Другої світової війни, то тут нічого доводити або заперечувати, - почитайте, наприклад, «Стислу історію Румунії» чи «Стислу історію Чехословаччини»[11].

Залишимо їх без коментарів.

Пропоную тезно прослідкувати всебічний, зважений, наполегливий, офіційний і таємний вплив Радянського Союзу на країни Азії, скажімо, Китай.

Про післявоєнну «битву за Китай» між СРСР й США відомо багатьом, ще більше про це написано (варто прочитати лише книгу П. Владімірова «Особливий район Китаю»)[12]. Незаперечним є той факт, що битву виграв Радянський Союз, який підписав 14 лютого 1950 р. з КНР договір про дружбу, союз і взаємодопомогу, надавши китайській стороні кредит на пільгових умовах (1% щорічно) – 1 млрд. 200 млн. карбованців; пообіцяв побудувати й реконструювати 50 промислових підприємств та таке інше...[13, с. 15].

Але чи багато ми знаємо про наявність у керівництві КПК двох таборів – «прорадянського» (Лю Шаоці) та «проамериканського» (Чжоу Еньлай) [14, с. 14-15] або про активну переписку І.В.Сталіна (підписувався псевдонімом Філіппов) з Мао Цзедунем напередодні проголошення Китайської Народної Республіки [15, с. 381-391]? Більше того, у сучасних виданнях про діяльність СРСР у боротьбі китайців проти японських загарбників 1937-1945 рр., про величезну фінансову, економічну, політичну допомогу немає жодної згадки [16, с. 44-45]; зате стверджується, що у «СРСР продовжував панувати великодержавний шовінізм, який перешкоджав самостійному та суверенному реформуванню в інших країнах...»[17, с. 24].

Повертаючись до появи терміну «холодна війна», вважаю, що ближче всіх до об'єктивності його початкової дати підійшли автори «Системної історії міжнародних відносин» під редакцією О.Д. Богатурова, стверджуючи: «3 квітня 1947 р. в американському політичному лексиконі з подачі відомого американського підприємця і політика Бернарда Баруха з'явився вислів «холодна війна», котрий незабаром став популярним завдяки багаточисельним статтям... публіциста Уолтера Ліппмана»[18, с. 23].

Можна було б повністю погодитися з цією точкою зору, якби не декілька «але»...

По-перше, Барух – не просто був підприємцем, а представником США в ООН, який 14 червня 1946 р. вніс до Комісії ООН з атомної енергії американський план її контролю, що став відомим як «план Баруха» [19, с. 262].

По-друге, у лютому 1946р. , радник посольства США у Москві, Джордж Ф. Кеннан надіслав до Департаменту документ відомий як «доктрина стримування», а у липні 1947 р. він же в журналі «Форін Ефферз» друкує статтю «Джерела радянської поведінки», де закликає «протипоставити руським незмінну протидіючу силу в будь-якому пункті...»[20, с. 284]. Хіба це не атрибути тієї ж «холодної війни»?

На переконання автора, заслуговує на увагу визначення терміну «холодна війна» М.А. Куліничем і Г.М. Руденком, яке вони наводять у «Стислому українському дипломатичному довіднику»: «...термін, який використовується для визначення конфронтації між СРСР і західними країнами на чолі із США в період після закінчення Другої світової війни; характеризує стан міжнародних від-

носин, що визначалися постійною взаємною ворожістю і недовірою та ґрунтувались на політичних, економічних, ідеологічних та суспільних відмінностях між наддержавами» [21, с. 105-106].

Єдине, щоб мені хотілося б додати у дужках після «США», - це – «біля концептуальних засад зовнішньополітичної стратегії яких знаходилися план Баруха 1946-1947 рр.; доктрина «стримування» Дж. Кеннана 1946-1947 рр.; доктрина Трумена 12.03.1947р.; план Маршалла 5.06.1947р.; доктрина «звільнення від комунізму» Дж. Ф. Даллеса січня 1953 року...»

Достатньо цікаве і своєрідне трактування політиці «холодної війни» надають англійсько-американські друковані засоби. Наведу на підтвердження лише два приклади. Оксфордське видання «The Hutchinson Pocket Encyclopedia» констатує: «Холодна війна – ідеологічна, політична та економічна напруженість, яка існувала у 1945-90 між СРСР і Східною Європою з одного боку, й США і Західною Європою з іншого. Холодна війна відмічена двохсторонньою пропагандою для створення по-статі ворога, підвищеною активністю розвідувальних служб, економічними санкціями, конфліктами по всьому світу»[22, с. 600].

Знову, повертаючись до сьогодення, й аналізуючи стан російсько-українських взаємин, зауважемо, що в уявленні Путіна та його оточення, всі українці – «бандерівці, київська хунта» (хіба не «постать ворога»); а небачена активність ФСБ,

«російських найманців» на Донбасі, Луганщині, багатовекторні економічні санкції з боку Російської Федерації (газовий шантаж, «нестандартизовані» українські продукти харчування), військові конфлікти в Сирії, Туреччині... Все це підпадає і співпадає з англійським варіантом визначення «холодної війни».

Ще далі в цьому напрямку просунулися американські науковці. Так, у дослідженні «America. A Concise History» автори у 28-му розділі «Америка часів холодної війни, 1945-1960» виокремлюють підрозділ «Рання холодна війна», в якому прямо вказують, що під час роботи Потсдамської конференції у липні 1945 року, спілкуючись з радянським міністром закордонних справ В.М. Молотовим щодо домовленості Сталіна з проблем Польщі, президент Трумен назвав їх «tough methods» - «хуліганськими методами»[23, р. 751].

Якби не «хуліганські» вчинки, методи, дії Сталіна, а перед цим – 1938-1945 рр. Гітлера, Муссоліні, Чемберлена, Далад'є, Франко... чи відбулися й Друга світова, й «холодна» війни..? Нехай залишаються в сучасній історичній науці різні термінологія – й «холодна війна», й конфронтація, й протистояння, лише б не було найгіршого прояву війни – «гарячої», бо історії людства Перша і Друга світові війни обійшлися занадто дорого, за даними незалежних експертів, - життя понад 67,5 млн. людей [24].

ПОСИЛАННЯ:

1. История внешней политики СССР. – Том второй. 1945-1985 гг. / Под ред. А.А. Громыко, Б.Н. Пономарева. – М.: «Наука», 1986. – 694 с.
2. Советский энциклопедический словарь. – М.: «Советская энциклопедия», 1980. – 1600 с.
3. Дипломатический словарь в 3-х томах. Том III. С-Я. / Гл. ред.-ция А.А. Громыко... - М.: Изд-во «Наука», 1986. – 752 с.
4. Черчилль У. Мускулы мира / У. Черчилль. – М.: Эксмо, 2009. – 528 с.
5. Черчилль: Сборник статей и документов. – К.: «Личности», 2008. – 304 с.
6. Дейвис Н. Европа. История / Н.Дейвис. - / Пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. – К., Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 1463 с.
7. Пронь Д.С. Корейський плацдарм «холодної війни»: продовження протистояння? / Д.С. Пронь // «Холодна війна» 1946-1991 рр.: причини, перебіг, наслідки: статті та матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 лютого 2011 р.) / Під ред. М. С.Бур'яна. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2011. – 196 с.
8. Пронь С.В. Европа і сталінська дипломатія 1935-1941 років: [монографія] / С.В. Пронь – Миколаїв: Вид.-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – 99 с.
9. История и сталинизм / Сост. Мерцалов А.Н. – М.: Политиздат, 1991. – 448 с.
10. Обеды диктаторов: Сталину готовил... Путин // «Вечерний Николаев». – 2015. – 28 ноября.
11. Краткая история Румынии. С древнейших времен до наших дней / Отв. Ред. В.Н. Виноградов – М.: «Наука», 1987. – 544 с.; Краткая история Чехословакии. С древнейших времен до наших дней / Отв. ред.-ры А.Н. Клеванский, В.В. Марьина, И.И. Поп. – М.: «Наука» 1988. - 576 с.
12. Владимиров П.П. Особый район Китая. 1942-1945. / П.П. Владимиров. – М.: Изд-во Агентства печати Новости, 1973. – 656 с.

13. 40 лет КНР. – М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1989. – 565 с.
14. Пронь С.В. Китай: зовнішня політика і дипломатія у другій половині XX століття: монографія / С.В. Пронь – Миколаїв: Іліон, 2012 – 148 с.
15. Тихвинский С.Л. Век стремительных перемен. / С.Л. Тихвинский. – М.: Наука, 2005. – 541с.
16. Китай / Гл. ред. Чжоу Минвей. – Пекин: ООО «Изд.-во лит-ры на иностр. языках», 2011.- 230 с.
17. Цзюньжу Ли. Что вы знаете о Компартии Китая? / Ли Цзюньжу. – Пекин: ООО «Ин-во лит-ры на иностранных языках, 2011. – 192 с.
18. Системная история международных отношений в двух томах / Под редакцией А.Д. Богатурова. Том второй. События 1945-2003 годов. – М.: Культурная революция, 2006. – 720с.
19. Современные Соединенные Штаты Америки: Энциклоп. справочник. – М.: Политиздат, 1988. – 542 с.
20. Історія Сполучених Штатів. Нарис / Гол. ред. Говард Синкотта. – Київ: Інфор. Агентство Сполучених Штатів, 1993. – 406 с.
21. Кулініч М.А., Руденко Г.М. Стислий український дипломатичний довідник, навчальний посібник / М.А. Кулініч, Г.М. Руденко. – К.: Дипломатична академія при МЗС України, 2006. – 376 с.
22. Карманная энциклопедия The Hutchinson / Пер. О. Максименко. – М.: «Внешсигма», 1995. – 665 с.
23. Henretta Y.A., Brody D., Dymenil L. America A Concise History. / Y.A. Henretta, D. Brody, L. Dymenil. – Boston / New York: Bedford / St. Martin's, 1999. – 920 p.
24. Перша та друга світові війни в історії людства: монографія / Наукова редакція С.С. Трояна. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 316 с.

Ivanov O.V. «Cold War»: US-USSR-China (with the contemporary position) / International Classic Phylp Orlyk University

Author, looking terminology and conceptual basis of “cold war”, analyzing fultonsku Winston Churchill speech, the practical actions of the USA, Great Britain, Soviet Union, China; urges, referring to the study of American, Russian, Ukrainian scientists in need of impartial, objective, devoid of political affiliation, approach to the complex and protyrichnoho period 1945's - 1990's years.

Keywords: «Cold War», USSR, China, Churchill, confrontation, Stalinism

Иванов О.В. «Холодная война»: США-СССР-Китай (с позиции современности) / Международный классический университет имени Пылып Орлыка

Автор, рассматривая терминологию и концептуальные основы «холодной войны», анализирует фултонскую речь У. Черчилля, практические действия правительств США, Великобритании, Советского Союза, Китая; убеждает, ссылаясь на исследования американских, российских, украинских ученых, в необходимости беспристрастного, объективного, лишённого политических предпочтений, подхода к сложному и противоречивому периоду 1945-х - 1990-х годов.

Ключевые слова: «холодная война», СССР, США, Китай, Черчилль, конфронтация, сталинизм.

Стаття надійшла до редакції: 10.10.2016

Рекомендовано до друку: 22.12.2016